

IPBES jednal o invazních nepůvodních druzích

Jan Plesník

Mezivládní platforma pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES), ustavená v dubnu 2012 pod patronací Programu OSN pro životní prostředí (UNEP), poskytuje prostřednictvím hodnotících zpráv aktuální vědecké poznatky tolik potřebné pro praktickou péči o biodiverzitu na všech jejích základních úrovních. Obsáhle analýza stavu, změn a vývojových trendů globální bio-

diverzity a ekosystémových služeb / příspěvků přírody lidem z roku 2019 patří již dnes mezi vůbec nejcitovanější zdroje o uvedené problematice. Na přelomu srpna a září 2023 proběhlo v Bonnu jubilejní 10. zasedání IPBES, jehož hlavním výstupem se stalo přijetí tematické hodnotící zprávy o invazních nepůvodních druzích a jejich regulaci.

Ve skotském národním parku Loch Lomond a Trossachs nahrazují mohutný severoamerický smrk sitka (*Picea sitchensis*) původními druhy, zejména borovicí lesní (*Pinus sylvestris*). Borovicové dřevo bylo po staletí využíváno ve velkém především na stavbu říčních lodí v celém Spojeném království. Foto Jan Plesník

Jak je již v platformě zvykem, uvedený dokument představuje bez nadsázky kolektivní dílo: na jeho přípravě se během více než čtyř let podílelo 86 odborníků ze 49 zemí všech kontinentů. Nechyběli mezi nimi ani zástupci celosvětově uznávané české školy invazní biologie rostlin Jan Pergl a Petr Pyšek z Botanického ústavu AV ČR v Průhoních a Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Jana Müllerová z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, zabývající se zejména využitím soudobých technologií včetně dálkového průzkumu Země při výzkumu invazních nepůvodních druhů a nakládání s nimi. Autor článku oponoval jak všechny verze vlastní zprávy, tak její hutný souhrn. O tom, že se tvůrci analýzy vskutku činili, nejlépe vypovídá fakt, že pozorně prostudovali více než 13 000 informačních zdrojů, jako jsou recenzované publikace, odborné zprávy i zkušenosti domorodého obyvatelstva a místních společenství. Jedná se tak o nekomplexnější rešerši o působení invazních nepůvodních druhů na naší planetě, jaká kdy byla vypracována.

Nejde jen o biodiverzitu

Invazní nepůvodní druhy patří v globálním měřítku mezi Velkou pětku. Na mysl pochopitelně nemáme pětici velkých afrických savců, vysněný cíl nejdříve lovců a později fotografů a turistů na safari, ale nejvýznamnější přímé činitele (hnací síly) změn biologické rozmanitosti. Mezi ně dále řadíme rozpad, poškozování, ničení a ztrátu přírodních biotopů, nadměrné využívání organismů lovem, sběrem, odchycem, obchodem nebo turistikou, změny podnebí a v neposlední řadě znečištění prostředí hlavně cizorodými látkami.

IPBES uvádí, že až dosud lidé na zeměkouli záměrně vysadili nebo neúmyslně zavlekli mimo původní areál rozšíření více než 37 000 druhů. Z nich přinejmenším 3 500 se v novém prostředí chová invazně – ohrožuje jiné druhy, biotopy nebo ekologické a evoluční procesy v ekosystémech. Nejvyšší podíl invazních druhů najdeme mezi nepůvodními organismy u bezobratlých (22 %), následovaných obratlovci (14 %) a mikroorganismy (11 %), kdežto nejnižší invaznost (6 %) vykazují rostliny. Že nejde z pohledu ochrany přírody o záležitost, kterou bychom mohli lehkovážně přejít, ilustruje příhodně údaj, že právě invazní nepůvodní druhy významně přispěly v novověku k 60 % všech dosud známých případů vymření organismů na Zemi: v 16 % se dokonce staly jedinou příčinou zmiňovaných extinkcí.

Opuštěme ale niku péče o přírodní a krajinné dědictví a připomeňme, že některé invazně se chovající nepůvodní druhy mohou představovat závažnou hrozbu i pro hospodářství, lidské zdraví a potravinovou bezpečnost. Uvedené tvrzení doplňuje zpráva řadou názorných příkladů z různých částí světa. Přestože se kvalifikované odhady finančních dopadů vyvolaných invazními nepůvodními druhy v globálním měřítku mohou lišit podle použité metodiky (viz *Ochrana přírody*, 76, 6, 51-52, 2021), vědci připravující analýzu IPBES se shodli na tom, že v roce 2019, tedy ještě před vypuknutím syndemie nemoci covid-19, dosáhly nejméně těžko představitelných 423 miliard USD (9,4 bilionů Kč), což odpovídá přibližně čtyřnásobku příjmů státního rozpočtu České republiky. Pohled do zpětného zrcátka neúprosně potvrzuje, že se uvedené číslo každé desetiletí od roku 1970 přinejmenším zčtyřnásobilo.

Přestože invazní nepůvodní druhy již dávno nesoužijí pouze izolované ekosystémy, na více než čtvrtině ostrovů převyšuje počet nepůvodních taxonů druhovou bohatost původních. Není divu, že devět z deseti vymření původních druhů na ostrovech musíme přičíst na vrub nepůvodním organismům.

Výhled rozhodně nepotěší

Ani viditelný trend v dynamice biologických invazí není nikterak potěšující. Vždyť plných 37 % v současnosti známých invazních nepůvodních druhů bylo zaznamenáno mimo původní areál rozšíření teprve od roku 1970. Příčiny autoři spatřují zejména v bezprecedentním rozmachu světového obchodu a cestovního ruchu. Nepřekvapí proto, že ani výhled není v tomto ohledu příliš optimistický (viz *Ochrana přírody*, 72, 3, II-III, 2017). I kdyby se totiž nikde na světě již neobjevil žádný nový invazní nepůvodní taxon, již naturalizované se budou nadále rozšiřovat a pronikat do nových zemí a částí světa. Navíc předpokládáme, že probíhající a očekávané změny podnebí mohou navíc nepřítisť radostnou situaci ještě zhoršovat.

Dobrá předsevzetí, ale...

Podívejme se, jak vlády a další zainteresované strany reagují na zvyšující se hrozbu „vetřelčích“ druhů. I když 80 % zemí si vetklo do svých základních koncepčních dokumentů – národní strategie ochrany biodiverzity a navažujícího akčního plánu – alespoň jeden cíl sou-

visející s nakládáním s invazními nepůvodními organismy, jen 17 % z nich disponuje legislativou zaměřenou na uvedený problém. Není to tedy jen o penězích, ale i o prioritách. Ba co víc, 45 % států do prevence, regulace a odstraňování těchto druhů neinvestuje vůbec.

Způsoby obrany existují

Obsáhlé hodnocení nabízí čtenářům ověřené způsoby, jak k invazním nepůvodním druhům rozumným způsobem přistupovat. Za nejvhodnější vědci považují účinnou prevenci, nicméně pro všechny souvislosti a situace již známe metody, způsoby řízení a cílené akce, jež v praxi skutečně fungují. Za všechny jmenujme alespoň důsledné hraniční kontroly, přísné monitorování dovozu nebo postupy včasného varování a rychlé reakce. Úplné odstranění invazních nepůvodních druhů z prostředí bývá obvykle úspěšné, pokud jsou jejich populace ještě málo početné a taxon se šíří jen pomalu: vymýcení se zcela zákonitě nejlépe uplatňuje v izolovaných ekosystémech. Pokud již není možné, ke slovu často přicházejí nejrůznější způsoby regulace, snažící se invazní nepůvodní druhy udržet v omezeném prostoru a v co nejnižší početnosti.

Ostatně cíl č. 6 Kchun-mingsko-montrealského globálního rámce pro biologickou rozmanitost (viz *Ochrana přírody*, 78, 5, 42-48, 2023) ukládá smluvním stranám Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) omezit do roku 2030 neúmyslné zavlékání, záměrné vysazování a usazování se prioritních invazních nepůvodních druhů nejméně o 50 %.

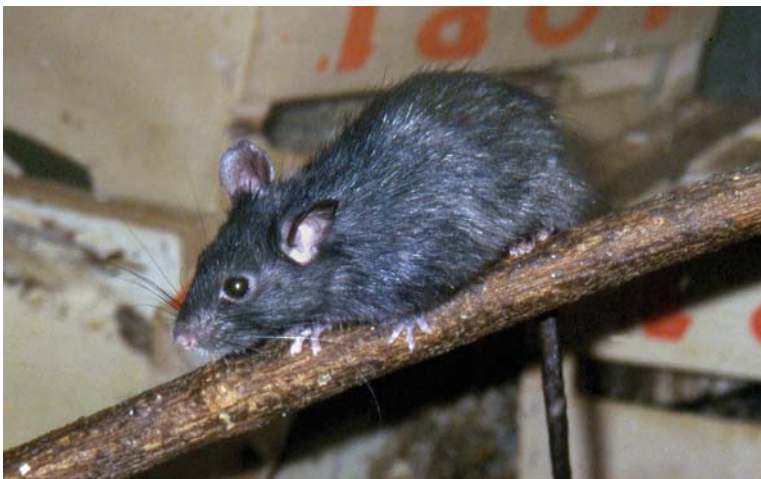
Vlastní zpráva čítající více než 1 300 stránek i její vysoce informativní souhrn jsou ke stažení na <https://zenodo.org/records/10056629>. ■

Nepřehlédnutelná husice nilská (*Alopochen aegyptiaca*), původně obývající většinu Afriky s výjimkou pouštních oblastí, byla v Evropě vysazena jako ozdoba parkových jezírek. V současnosti je v Evropské unii považována za významný invazní nepůvodní druh: spatřit ji pravidelně můžeme kupř. také přímo v Praze. Foto Jan Plesník

Severoamerickou veverku popelavou (*Sciurus carolinensis*) začali Britové již v 1876 vysazovat do volné přírody. Její tamější populace dnes čítá na 2,5 milionu jedinců a vytlačila až na výjimky původní veverku obecnou (*S. vulgaris*). Druhá hodně životaschopná populace vznikla na našem kontinentě mnohem později v severozápadní Itálii. Foto Jan Plesník

Krasy obecné (*Rattus rattus*) se daří zcela vymýtit zejména na ostrovech. Pro tento účel může v určitých případech posloužit i mutagenní řetězová reakce nebo umělá inteligence. Snímek byl pořízen ve starém londýnském přístavu. Foto Jan Plesník

Medvídkovitá šelma nosál červený (*Nasua nasua*) patří mezi invazní nepůvodní druhy s významným dopadem na Evropskou unii. Na španělském ostrově Mallorca probíhal v letech 2002–2013 projekt na jeho odstranění z volné přírody: náklady na odchycení jednoho zvířete se vyšplhaly na 1 500 eur (36 600 Kč). Foto Jan Plesník

Projekt DAISIE řadí nepřehlédnutelnou severoamerickou bernešku velkou (*Branta canadensis*) mezi 100 nejzávažnějších invazních nepůvodních druhů vyskytujících se v Evropě: působí újmou zemědělské výrobě a může přenášet patogenní organismy a představovat nebezpečí pro leteckou dopravu. Foto Jan Plesník

V 70. letech 20. století patřilo Československo ke světovým velmocem v chovu nutrií (*Myocastor coypus*) a jedinci uniklí z chovů založili na řadě míst místní populace. Jen v Praze žije několik set exemplářů. Úspěšnost rozmnožování zvyšuje potravní nabídka v podobě pobřežní vegetace i příkrmování lidmi. Foto Jan Plesník